

Nr 676

Av herr **Källstad** och fru **Fränkel**, *angående vissa pedagogiska och undervisningsorganisatoriska frågor, m. m.*

(Lika lydande med motion nr 538 i Första kammaren)

Effektivisering och rationalisering blir lösenord om man i en situation med knapphändiga statsfinansiella resurser vill föra en expansiv skolpolitik med målsättningen att ge så många som möjligt så rika tillfällen som möjligt att utveckla sina intressen och anlag. Folkpartiet har alltid fört en sådan skolpolitik och har därför år efter år tagit initiativ till eller stött åtgärder som syftat till en demokratisering av utbildningsmöjligheterna.

Sedan de stora reformerna av skolorganisationen nu i stort sett genomförts och statsmakterna bestämt den kvantitativa utvecklingen av skolväsendet, har strävandena mer och mer koncentrerats på den kvalitativa utvecklingen. Folkpartiet krävde i motioner vid fjolårets riksdag bl. a. en rejälare satsning på *pedagogiskt utvecklingsarbete* men lyckades då inte få något större gehör för sitt krav. Partiet konstaterar därför med tillfredsställelse att Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition föreslagit en höjning av anslaget för pedagogiskt utvecklingsarbete med 4 milj. kr. från 5 610 000 till 9 610 000 kr. — nära nog en fördubbling. Skolöverstyrelsen har dock äskat ytterligare ca 1,4 miljon, och det hade utan tvekan varit önskvärt att denna summa hade kunnat anslås. Anslaget till pedagogiskt utvecklingsarbete bör även i fortsättningen ges hög prioritering och kraftigt ökas när det statsfinansiella läget så medger.

Centrala och regionala myndigheter m. m.

Det nya gymnasiet når med läsåret 1968/69 sin tredje och sista årskurs. En mängd pedagogiska och undervisningsorganisatoriska problem har redan anmält sig och kommer att anmäla sig i särskilt hög grad med införandet av den sista årskursen. Det är mot den bakgrunden beklagligt att Kungl. Maj:t föreslår en nedskärning av antalet begärda nya *gymnasieinspektörstjänster* från begärda elva till nio. Om det nya gymnasiet skall få en god start, bör den rådgivande verksamhet som inspektörerna utövar bli så omfattande som möjligt. Riksdagen bör därför bevilja medel till de elva begärda tjänsterna. Om så sker, skulle den en gång planerade omfattningen av gymnasieinspektionen nu vara uppnådd.

Länsskolnämndernas organisation och arbetsuppgifter har varit föremål för diskussion. Länsförvaltningsutredningen föreslog dock i sitt 1967 avgivna betänkande Den statliga länsförvaltningen (SOU 1967:20) ingen förändring beträffande länskolnämnderna utom den, att vissa av deras allmänna planeringsuppgifter skulle överföras till de reformerade länsstyrelsernas planeringsavdelningar.

Men det kan ifrågasättas om inte en förutsättningslös utredning torde behövas beträffande länskolnämndernas fortsatta verksamhet. Så t. ex. kunde det mycket väl tänkas att nämnderna kunde reduceras till antalet ungefär i den utsträckning som länsindelningsutredningen tänkte sig för länens del. Fortbildningsverksamheten, en av nämndernas större uppgifter, är för övrigt redan regionalt organiserad med konsulenter, som tjänstgör i två eller tre län samtidigt. Och alldeles uppenbart är att den decentraliserade tillsättning av lärare, som nämnderna nu har som en mycket arbetstyngande uppgift, med fördel kunde övertas av skolöverstyrelsen. Därigenom skulle många tusen brev och telefonsamtal inbesparas på varje nämnd årligen. Det torde vara mycket enklare att tillgodose de sökandes och skolmyndigheternas önskemål och förslag om *en* instans skötte tillsättningen än som nu tjugufyra. Om länskolnämnderna skall vara kvar i sin nuvarande omfattning, borde det undersökas om de inte kunde avlasta det centrala ämbetsverket ett antal uppgifter av förvaltningsmässig karaktär.

Grundskolan

Det råder inget tvivel om att effektiviteten i undervisningen kan ökas genom att den hittills vanliga klassundervisningen — en lärare, en lektion, en klass — ersätts med flexiblare former av undervisning med lärarlag, bestående av t. ex. huvudlärare, medlärare och lärarassistenter. I fjol påpekade folkpartiet vikten av att på sikt inrätta lärarassistenttjänster. Sedan dess har försöksverksamhet i denna riktning pågått med så positivt resultat, att tiden synes inne att snabbutreda möjligheterna att inrätta ett antal sådana tjänster. Skolöverstyrelsen bör anmodas att skyndsamt avge förslag till omfattning och kostnadsberäkning efter samråd med vederbörande organ rörande lönesättningen.

Fr.o.m. den 1 juli 1967 har *huvudlärartjänster* tillkommit även på grundskolans tre stadier. Tjänsterna avses bl. a. avlasta skolledningen en del pedagogiska arbetsuppgifter. Men inga samlade och uttömmande anvisningar har utfärdats centralt vad gäller huvudlärarnas arbetsuppgifter; så har f. ö. inte heller varit fallet beträffande huvudlärartjänsterna på gymnasiet. Utan tvekan torde huvudlärarna kunna överta en hel del av rektors, studierektors och — i förekommande fall — tillsynslärares göromål. Men väsentligare är att ytterligare betona huvudlärarens ansvar för den pedagogiska planeringen. Huvudlärarinstitutionen bör här kunna användas i syfte att åstadkomma bättre arbetsfördelning mellan lärarna och därmed i högre grad undvika det dubbelarbete som nu ofta förekommer. En rätt uppbyggd arbetsfördelning innebär en aktiv personalvårdspolitik på skolans område, vilket kommer inte endast den enskilde läraren till del utan också rimligtvis bör resultera i en effektivare undervisning. En utveckling mot arbetslag av lärare, under ledning av studierektor/huvudlärare, är en mycket tänkbar och i många avseenden önskvärd utveckling. För att vinna enhetlighet beträffande huvudlärarens arbete behövs centralt utfärdade normalinstruktioner, sedan Kungl. Maj:t i skolstadgan mera detaljerat än vad som nu skett preciserat huvudlärarnas uppgifter.

Inte minst med tanke på den senaste tidens rapporter om allvarliga stresstendenser

och om svåra disciplinproblem i många skolor synes det högst angeläget att förstärka *grundskolans elevvårdspersonal* — skolpsykologer, skolkuratorer, lärare i observationsklasser och observationskliniker, yrkesvägledare etc. För de gymnasiala skolorna finns redan riktlinjer utfärdade om vilken omfattning dessa tjänster bör ha. En utredning i syfte att undersöka behovet av och föreslå omfattningen av sådana tjänster på grundskolans tre stadier bör skyndsamt genomföras. Därvid bör övervägas i vilken utsträckning statsbidrag bör utgå.

För *pedagogisk stödpersonal* vid de gymnasiala skolorna — bibliotekarier, skrivbiträden åt lärare samt institutionstekniker — utgår statsbidrag enligt vissa normer (SFS 1966:115 med senare ändringar). I särskild ordning har Kungl. Maj:t efter överläggningar med kommunförbunden dragit upp riktlinjer för omfattningen av dessa tjänster på skolenheter av olika storlek. För grundskolan finns ej liknande riktlinjer, och ej heller utgår statsbidrag. Det är emellertid angeläget att åstadkomma en renodling även av grundskollärarens arbetsuppgift och i största möjliga utsträckning befria denne från rutingörömmål av icke-pedagogisk karaktär. Dessa bör med fördel i många fall kunna övertagas av biträdespersonal. Då denna pedagogiska stödpersonal alltså synes lika motiverad på grundskolan som på de gymnasiala skolorna bör riksdagen i princip nu uttala sig för att statsbidrag till bibliotekarier, institutionstekniker och skrivbiträden åt lärarna bör utgå efter i huvudsak de grunder, som nu gäller för de gymnasiala skolorna, samt anhålla hos Kungl. Maj:t om förslag i denna riktning så att, om möjligt, statsbidrag skall kunna utgå redan budgetåret 1968/69. Vidare bör kompetensregler för institutionstekniker fastställas, varvid hänsyn bör tas till kunnighet i skötsel av audio-visuella hjälpmedel.

Statsmakternas strävanden att minska den s.k. *lärartätheten* nedbringrar naturligtvis det allmännas kostnader. Men strävandena måste vara pedagogiskt försvarbara, lärartätheten kan inte göras hur låg som helst utan att undervisningen blir lidande och lärarens fostrande uppgift eftersatt. Var gränsen går eller vilken lärartäthet som är den optimala från både effektivitets- och kostnadssynpunkt vet man f. n. mycket litet om. Innan fortsatta planer på förändringar av lärartätheten realiseras, bör därför undersökningar om den optimala lärartätheten på olika skolstadier företagas. Därvid bör hänsyn tagas till den skiftande läromedelstillgången i skolkommunerna. Minskning av lärartätheten torde för närvarande vara försvarbar endast när den är en följd av en omfördelning av arbetsuppgifter mellan lärare och assistentpersonal eller en anpassning till de klassmedeltal skolberedningen beräknat. Det lovande pedagogiska utvecklingsarbetet med bl. a. konstruktion av nya undervisningssystem kan dock komma att göra en omprövning nödvändig.

I detta sammanhang vill vi påpeka vissa ogynnsamma konsekvenser av den nuvarande statsbidragskonstruktionen. Denna har lärarlönkostnaderna som bas, vilket får till följd att den kommunala huvudmannen för närvarande — enligt skolöverstyrelsens erfarenheter — inte är särskilt benägen att vidtaga sådana rationaliseringsåtgärder som t. ex. innebär en överflyttning av arbete från en statsbidragsbekostad personalkategori till en kommunalt finansierad, även om totalkostnaden härigenom skulle sänkas. Vi anser i likhet med skolöverstyrelsen att det är angeläget

att förhandlingar på departementsnivå med kommunförbunden snarast kommer till stånd i syfte att åstadkomma en sådan omläggning av statsbidragets tekniska konstruktion att huvudmännen stimuleras att rationalisera och vidtaga kostnadsbesparande åtgärder. Statsbidraget bör då få en sådan utformning att även de kommunala huvudmännen får del av de rationaliseringsvinster som kan uppstå.

De gymnasiala skolorna

Utbyggnaden av de gymnasiala skolorna sker planenligt. Men i fråga om samhällets behov av arbetskraft och ekonomisk och teknisk utbildning har en markant förändring inträffat. Särskilt gäller detta behovet av teknisk arbetskraft; rapporterna om arbetslösa ingenjörer är oroande. Utvecklingen har redan fört med sig att ett stort antal elever i årskurs 1 av gymnasiet 1966/67 vid övergången till årskurs 2 1967/68 lämnat den ekonomiska och den tekniska tillvalsgruppen. I statsverkspropositionen ges exakta siffror: 333 elever på ekonomisk och 974 på teknisk tillvalsgrupp har hösten 1967 lämnat resp. utbildningsväg. Detta betyder också att de lektioner i tillvalsgruppens karaktärsämnen de bevisat varit en mindre god investering från deras och samhällets sida. I många fall har vidare övergång från en linje till en annan medfört behov av kompletteringar och stödundervisning.

Under dessa omständigheter kan det förefalla diskutabelt att fasthålla vid nu fastställda minimivärden för intagning på ekonomisk och teknisk tillvalsgrupp. F. n. gäller att, oavsett antalet sökande till resp. linje, *minst* 15–20 % av det totala antalet sökande *skall* placeras inom var och en av nämnda tillvalsgrupper. Det är dock för tidigt att ifrågasätta lämpligheten av denna styrningsregel. Tendensen på arbetsmarknaden kan inte anses vara tillräckligt stabil för att motivera en omprövning. Det råder för närvarande stor osäkerhet beträffande inriktningen av arbetsmarknadens efterfrågan på arbetskraft under 1970-talet. Därför finns det anledning att understryka skolöverstyrelsens krav på betydligt ökad satsning på prognosverksamhet för gymnasieskolans arbetsmarknad. Gymnasieskolan måste i största möjliga utsträckning få den dimensionering och differentiering som bäst svarar mot samhällets behov av utbildad arbetskraft. Impulserna till omDispositionering måste komma i god tid.

Utän tvekan fyller de *privata gymnasierna av riksinternatkaraktär* en viktig funktion i skolsamhället. Deras betydelse har blivit större i takt med att de s. k. utlandsvenskarna blivit allt flera. I statsverkspropositionen avstyrks skolöverstyrelsens välgrundade förslag att statsbidrag skall utgå till fyra riksinternatskolor enligt i huvudsak samma grunder som till kommunala gymnasiala skolor. Vi finner att överstyrelsens förslag i detta stycke borde ha följts redan nu. Förslaget bör i varje fall få en positiv behandling då den av föredraganden aviserade särskilda propositionen till årets riksdag behandlas.

Lärarnas skyldighet att vakta på skolskrivning bör omprövas. Det kan inte vara förenligt med god ekonomi att låta högt utbildade lärare tjänstgöra som skrivvakter när de — särskilt i de nya skolformerna — har många kvalificerade uppgifter — årskurs- och lektionsplanering, förberedelser för beting och specialarbeten, organiserande av ämnessamverkan, fortbildning etc. Det finns 205 skolenheter med gymna-

sium. På de större och medelstora — inemot hälften av alla — äger skrivningar rum 3—4 dagar i veckan. Skrivningarnas längd varierar från 2—4 timmar i medeltal; i gamla gymnasiet finns skrivningar av 6 timmars längd. I regel vaktas de skrivande av två lärare samtidigt. Dessa lärare får och bör naturligtvis inte utföra något som helst annat arbete än att vakta de skrivande.

Med 3 skrivningar i veckan på i medeltal 3 lektionstimmar och med 2 vaktande åtgår alltså på ett läsår med 35 arbetsveckor 630 lärartimmar vid vart och ett av ungefär hälften av landets gymnasier.

Denna arbetsuppgift torde lämpligen kunna överföras till lärarassistenter eller kanslipersonal. Kungl. Maj:t bör genom skolöverstyrelsen och via förhandlingar med kommunförbunden skyndsamt utarbeta förslag till en rationalisering av dessa arbetsuppgifter i nämnd riktning.

Den relativa betygssättningen har vållat åtskillig debatt såväl på möten och konferenser som i dagspress och fackpress. Även bland skolledare och lärare har framför allt dess tillämpning blivit ett diskussionsämne. Hur skall t. ex. betygssättningen göras rättvis beträffande s. k. positivt gallrade undervisningsgrupper såsom i teckning och musik eller i små grupper som i latin, grekiska, ryska? När detta betygssystem infördes, förutsattes det i remissyttranden att det efter en tid skulle ses över. En sådan översyn och eventuell komplettering bör nu företas. Vi anser det däremot vara för tidigt med en omprövning. Det absoluta betygssystemet har ofrånkomliga nackdelar som det relativa saknar. Vid en översyn bör avnämarnas synpunkter väga tungt. Såväl näringslivets som de postgymnasiala utbildningsvägarnas målsmän bör få tillfälle att tillkännage sina erfarenheter och önskemål. En jämförelse mellan för- och nackdelar av absolut respektive relativ betygssättning såsom de hittills tillämpats bör företagas. Särskilt bör beaktas bristen på hjälpmedel, t. ex. standardprov, när relativ betygssättning tillämpas samt de särskilda problem som torde finnas då systemet skall användas vid de frivilliga skolformerna.

Skoldemokratiska frågor

Vid skolenheter med gymnasium, fackskola och yrkesskola skall finnas en *samarbetsnämnd*, bestående av rektor samt sex ledamöter, två valda av skolstyrelsen, två av lärarna och två av eleverna. Starka skäl finns för att också andra parter borde vara företrädna, främst den icke-pedagogiska personalen (kurator, skolsköterska, institutionstekniker, bibliotekarie, kontorspersonal, vaktmästare, städerskor och bespisningspersonal) samt målsmännen. Det torde vara ett allmänt önskemål att samarbetet mellan hem och skola bör intensifieras; att låta föräldrarna vara företrädna i samarbetsnämnden synes vara en god väg till uppnående av dessa önskemål. Kungl. Maj:t bör genom ändring av skolstadgan möjliggöra en ändring i här avsedd riktning.

Tiden torde nu också vara inne att föreskriva inrättandet av *samarbetsnämnder* även vid skolenheter med *grundskolans högstadium*. Här bör Kungl. Maj:t snarast ta erforderliga initiativ. Högstadierna har redan nu vanligen fungerande elevråd. Elevrepresentationer borde därför inte innebära några större problem. Ett inrättande

av samarbetsnämnder skulle ge de skoldemokratiska strävandena på högstadiet ett förbättrat organisatoriskt underlag. I debatten om skoldemokratien har också ett system med elevrepresentanter i skolstyrelsen föreslagits i flera sammanhang. Frågan om de lämpliga formerna för skoldemokratien är svårlöst. Vi finner det inte omotiverat att olika lösningar prövas. En försöksverksamhet med elevrepresentanter i skolstyrelserna bör därför övervägas. Denna kan eventuellt begränsas till frågor som särskilt kan anses beröra eleverna, t. ex. den allmänna organisationen, lov dagar, fri-luftsdagar, ordningsregler, skolbyggnation, vissa anslagsäskanden etc.

Verksamheten skulle kräva en stadgeändring men borde kunna möjliggöras genom att de skolkommuner som så önskar erhåller dispens från gällande skolstadga.

Tjänstgöringsbetygen för lärare upptar inte mindre än fyra omdömen, nämligen nit, skicklighet, sätt att behandla lärlingarna samt förmåga att bland dem upprätthålla ordning. Dessa omdömen synes numera ha spelat ut sin roll. I regel får varje lärare innan han gått igenom praktisk lärarutbildning högsta betyget i det första och tredje hänseendet samt näst högsta i det andra och fjärde. Den som genomgått lärarutbildning får regelmässigt högsta betyget i alla avseenden. En sänkning gives endast då mycket grava skäl finnes och betraktas ofta av respektive lärare som en grov kränkning. Det kan erinras om att betygssättningen vid den praktiska lärarutbildningen ändras så att den i praktiken endast kommit att omfatta två betyg, mycket lämplig, som ges åt ca 80 %, och utmärkt lämplig, som ges åt ca 20 %. Tiden synes vara mogen för ett helt avskaffande av dessa graderade omdömen om lärarna i deras tjänstgöringsbetyg.

Med hänvisning till vad som sålunda anförts hemställer vi,
att riksdagen måtte besluta

I. att anvisa medel för inrättande av 11 tjänster som gymnasieinspektör och därför till *Skolöverstyrelsen: Avlöningar* för budgetåret 1968/69 under tionde huvudtiteln anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 148 488 kronor förhöjt förslagsanslag om 24 718 488 kronor;

II. att i skrivelse till Kungl. Maj:t

a) anhålla om en översyn av länskolnämndernas organisation och arbetsuppgifter,

b) föreslå en snabbutredning av möjligheterna att inrätta lärarassistenttjänster,

c) anmoda Kungl. Maj:t att via normalinstruktioner utfärda närmare bestämmelser rörande huvudlärarnas arbetsuppgifter,

d) anhålla om riktlinjer för omfattningen av grundskolans elevvårdspersonal och pedagogiska stödpersonal samt förslag till statsbidragsbestämmelser för denna personal,

e) hemställa om utredning av den optimala lärartätheten på olika skolstadier,

f) hemställa att Kungl. Maj:t upptar förhandlingar med kom-

munförbunden angående ändrat statsbidragssystem inom skolans område enligt i motionen anförda riktlinjer,

g) hemställa om utredning och förslag rörande lärarnas befattning med vaktjänst vid skolskrivningar i syfte att överföra denna tjänstgöring till andra befattningshavare,

h) anhålla om en översyn och eventuell komplettering av reglerna för den relativa betygssättningen, samt

i) hemställa om sådana ändringar i skolstadgan

1. att samarbetsnämnder kan inrättas även vid grundskolans högstadium,

2. att samarbetsnämnderna utökas med en företrädare för den icke-pedagogiska personalen och en för målsmännen,

3. att de graderade omdömena i lärarnas tjänstgöringsbetyg avskaffas.

Stockholm den 26 januari 1968

Thorvald Källstad (fp)

Ingegärd Fränkel (fp)
